

IN SEARCH OF THE LOST PIASTRE (ESSAY)

I. Raef

Writer and translator (Beirut, Lebanon)
imadraef@gmail.com

Between 1881 and 1914, Beirut was an administrative centre of the Ottoman Vilayet of Beirut, stretching from Latakia (present-day northern Syria) to the borders of Jerusalem. According to historical data, the city had its own coin “piastre”, which bore the name “Beirut piastre”. However, experts have little information about that coin, and there is no Ottoman coin engraved (minted) with Beirut’s name. The only witness who left record of the name of this coin was A. Krymsky. He lived in Beirut for about two years (1896–1898) and became known to almost all of the city’s residents. In his letters to his family in Ukraine, and in one of his stories, A. Krymsky wrote about the complicated Beirut monetary system and the “Beirut piastre” in 1896. Another witness, A. Unsi, mentioned the same thing 13 years later, which leads us to believe that this coin was in circulation until World War I.

Keywords: A. Krymsky, Beirut, Beirut piastre, monetary system, Ottoman Empire

У ПОШУКАХ ВТРАЧЕНОГО ПІАСТРА (Нарис)

I. Раєф

Під час відвідування численних філателістичних та нумізматичних виставок, що проходили в Бейруті останніми роками, головною метою дослідницького пошуку автора цього нарису була спроба віднайти османський піастр, на якому зазначено місце карбування “у Бейруті”, – т. зв. “бейрутський піастр”, щодо існування якого експерт-нумізмати дотримувалися полярних думок: одні стверджували, що його ніколи не існувало, інші – що такий піастр є, але він поки що не знайдений [Раєф 2018, 20].

Якою ж була грошова система османського Бейрута, чи існував бейрутський піастр, якщо існував, то куди він зник?

Бейрут із 1881 по 1914 р. був адміністративним центром одного з вілаєтів Османської імперії, площа якого становила понад 30 тис. кв. км. У зазначений період у Бейруті з калейдоскопічною швидкістю змінювались намісники провінції – за цей час змінилось понад 20 губернаторів. До складу вілаєту входили округи Бейрут, Акка, Тріполі, Латакія і Наблус із загальним населенням близько 500 тис. осіб [Ат-Тамімі, Бахжат 1979, 7]. У Стамбулі за цей час змінилося також два султани – 34-й султан Абдул-Хамід II та 35-й Мехмед V.

Бейрут став головним портом у Сирії, саме тут відкривались перші промислові підприємства, банки, різноманітні центри торгівлі з Європою та Азією. Європейські місіонери відкривали школи, інститути та університети. У цей же час виникають і економічні труднощі в Османській імперії. Уряд змушений був здійснювати емісію грошей не тільки із золота і срібла, а й із міді та нікелю. Нові монети не викликали довіри в торгівців [Ат-Тамімі, Бахжат 1979, 12]. Єдине, що можна впевнено стверджувати, то це те, що “бейрутський піастр” перебував в обігу між 1896 і 1909 рр.

Свідчення про існування “бейрутського піастра”, про складну грошову систему в османських містах, подвійну грошову систему в Бейруті наводить А. Ю. Кримський (1871–1942) у своїх листах із Бейрута. Молодий науковець прибув до Бейрута в

перших числах листопада 1896 року й оселився в районі Рмейл. Багатодітна сім'я батьків М. О. Аттая¹, у яких оселився А. Кримський, та їхні сусіди, як і передбачав вчений, виявились носіями живої мови.

“Оселився я в арабській родині, – пише він в листі до одного зі своїх адресатів, – де не знають ані французької мови (не кажу вже про інші), ані навіть арабської літературної. Тільки батько сім'ї трошки тямить літературну мову (звісно, вимовляючи по-простому)...” [Кримський 1973b, 262].

У грудні 1896 року, приблизно через два з половиною місяці після свого приїзду, А. Кримський напише: “Скажу, что теперь меня знает весь Бейрут: я не могу найти ни одной, кажется, улицы, где бы меня не знали, где бы не здоровались со мной, не старались бы разговаривать” [Кримський 1973с, 72].

Вчений змушений був дуже швидко ознайомитись як із грошовою системою, так і з різноманітними грошовими одиницями, що ходили на ринку Бейрута. Про це він досить детально писав 4 листопада 1896 року в листі до свого брата [Кримський 1973с, 29–32]. Розповідаючи про складну грошову систему Османської імперії, А. Ю. Кримський зауважує, що вона “сприяє шахрайству” і розрахунки в Сирії проводяться такими номіналами, для яких не існує відповідної монети.

Окрім того, сирійські міста не бажали проводити базарний розрахунок у одиницях константинопольського піастра і продовжували дотримуватися своєї старої грошової одиниці (т. зв. шюрок), що ділилася на сорок пара, але обчислювалась не у 8 копійок, як у Константинополі, а вище або нижче цієї вартості [Кримський 1973с, 29]. Оскільки монети, яка б дорівнювала 7 копійкам, не було, то виникала проблема, як розплачуватися. Тому жителі Бейрута змушені були застосовувати офіційну тогочасну османську систему, при цьому не зовсім точно застосовували її до бейрутської норми.

А. Кримський у листуванні зі своїм братом вказує на те, що з більшими монетними номіналами теж існувала плутанина, яка змушувала його постійно рахувати в голові: “Не возьмешь же ты в руки, на улице или на базаре, карандаш и бумажку, чтобы подсчитать сумму сдачи правильно... Я всегда запутываюсь. Во-первых, я, с непривычки, затрудняюсь делать быстро в уме сложения, вычитания и умножения с дробями, во-вторых, по близорукости, я сплошь да рядом не распознаю стертых монет...” [Кримський 1973с, 32].

Дослухаючись до порад європейців, що проживали в Сирії, А. Кримський вважав, що він зможе через деякий час розібратися з бейрутською системою грошового обігу, проводячи деяку аналогію з російською системою, де рахують не копійками, а відразу п'ятаками, гривениками, двугривенниками, полтинниками і не помиляються, але нарікав, що поки що «...приходится тонуть в бейрутской базарной денежной “неразберихе” и сердиться на юрких продавцов, которые мошеннически пользуются моей “неразберихой”» [Кримський 1973с, 32].

Про цю ж плутанину говорить у А. Кримського героїня його оповідання “Соломониця, або Соломон у спідниці” Катерина Іванівна Міллер: “...монета в Сирії вживається самісінька тая, яку чеканено в Царгороді... себто, яку чеканено з обрахунком на восьмикопійковий піастр... Природні бейрутські, що звикли до свого консервативного ліку і до не своїх турецьких монет іще змалечку, не добачають собі в тім ніякої невідгоди. Але європейці.. Вони, особливо ж котрі приїхали до Бейрута недавнечко, цю фінансову систему аж кленуть! Вона задля них тим важча, що ніяких цифр на монетах не вибито, а єсть тільки круті карлючкуваті написи, яких неорієнталісти читати не вміють” [Кримський 1972а, 589–590].

Інше свідчення щодо існування бейрутського піастра знаходимо в А. Унсі², власника і видавця бейрутської газети “Ікбал”.

Через 9 років після від'їзду А. Ю. Кримського з Бейрута А. Унсі видав книгу “Путівник Бейрутом”. У ній він опублікував “Таблицю османських монет”, популярних у Бейруті, встановивши дві чіткі міри для вартості різних османських монет –

'imlat Bayrūt (бейрутська валюта) і *ṣāḡ mīrī* (столичний піастр). Як свідчать дані таблиці, всі монети вимірювалися за цими двома мірами, що було звичайною практикою торгівців Бейрута. Наприклад, османська золота ліра за мірою *'imlat Bayrūt* відповідала 124 піастрам і 25 пара, а за мірою *ṣāḡ mīrī* – 102 піастрам і 20 пара тощо [Унсі 1919, 112]. Отже, можна припустити, що до Першої світової війни “бейрутський піастр” був в обігу на міських базарах, у ньому вимірювалися валюти, купувалися і продавалися товари, і сплачувалися послуги.

Хоча османські монети чеканились не тільки в столиці, а й в інших місцях, включаючи Багдад, Єгипет, Туніс, Алжир, Салоніки, Едірне і Косово [Адхам 1334 рік гіджри, т. IV, 246–280], у джерелах відсутня будь-яка інформація про чекан монети в Бейруті. Немає свідчень про це ані в економіста Халіля Адхама в його книзі “Османські монети” [Адхам 1334 рік гіджри, т. IV], ані в “Каталозі османських монет” османського фінансового експерта Ісмаїла Галеба [Галеб 1307 рік гіджри]. Очевидно, що та грошова одиниця, яка у А. Кримського названа “шюрок”, а в А. Унсі – “бейрутська валюта”, існувала, однак немає свідчень про те, що на ній міг бути напис “карбовано в Бейруті”.

Пам’ять про “бейрутський піастр”, відомий за часів А. Кримського, втрачена жителями Бейрута, однак місцеве прислів’я і сьогодні нагадує нащадкам: “Збережи свій білий піастр для чорного дня”.

¹ Михайло Осипович Аттая (1852, Дамаск – 16 вересня 1924, Москва) – сирійський лінгвіст-сходознавець, педагог. Із 1873 року до своєї смерті викладав арабську мову, східну каліграфію і мусульманське право в Лазаревському інституті східних мов; був засновником бібліотеки інституту та її завідувачем (1874–1918). Колега А. Ю. Кримського.

² Абдель Басит Унсі (1864–1928) – шейх (учитель), письменник, публіцист. Засновник публічної бібліотеки “Аль-Унсійя” (1898 р., близько 40 тисяч книг). Засновник щоденної бейрутської політичної газети “Ікбал” (1902 р.).

ІЛЮСТРАЦІЇ

Іл. 1. Бейрут на порозі ХХ століття. Фото

Іл. 2. Агатангел Кримський та його “Бейрутські оповідання”

جدول نقود الدولة العثمانية الراجحة في بندر بيروت

اسماء النقود	قروش	قروش
	صاغ الميري	عملة بيروت
	باره غروش	باره غروش
التخاسه	٢	٢٤
متاليك	١٠	١٢٤
برغوت	١	١٥
نصف بشك	١	١٤٢٤
بشك	٢	٣=٢٤
زهر اوي	٥	٦.٥
ربع مجيدي	٤	٥٤٢٤
نصف مجيدي	٩	١١=٢٥
مجيدي	١٩	٢٣=١٠
ربع ليره	٢٥	٣١=٥
نصف ليره	٥١	٦٣=١٠
الليره	١٠٢	١٢٤=٢٥

* تبيينه *
 اما عملة الاجانب فالراجح منها الليره الانكليزية وسعرها ١٣٦ قرش و ٣٠ باره
 والليره الافرنسيه وسعرها ١٠٨ قروش و ٣٠ باره

Іл. 3. Обмінний курс валют. Бейрут, 1909 р.

Іл. 4. Османські піастри з різних міст карбування. 1327 рік гіджри, або 1913 р.

Іл. 5. 40 пара (1 куруш – піастр). 1327 рік гіджри

ЛІТЕРАТУРА

Адхам Х. Мескукат-и Османіййе [Османські монети]. У шести томах. Константинополь, 1334 рік гіджри. Османською мовою.

Ат-Тамімі Р., Бахжат М. Віляят Бейрут. Т. 1. Бейрут, 1979. Арабською мовою.

Галеб І. Таквім мескукат-и Османіййе [Каталог османських монет]. Константинополь, 1307 рік гіджри. Османською мовою.

Кримський А. Ю. Твори в п'яти томах. Т. 1. Поетичні твори, оповідання. Київ, 1972а.

Кримський А. Ю. Твори в п'яти томах. Т. 2. Художня проза, літературознавство і критика. Київ, 1972б.

Кримський А. Ю. Твори в п'яти томах. Т. 3. Мовознавство, фольклористика. Київ, 1973а.

Кримський А. Ю. Твори в п'яти томах. Т. 5. Кн. 1. Листи (1890–1917). Київ, 1973б.

Кримський А. Ю. Твори в п'яти томах. Т. 5. Кн. 2. Листи з Сирії та Лівану (1896–1898). Київ, 1973с.

Кримський А. Ю. Твори в п'яти томах. Т. 4. Сходознавство. Київ, 1974.

Раєф І. Мін Бейрут ва-‘анха [З Бейрута та про нього]. Бейрут, 2018. Арабською мовою.

Унсі А. Даліл Бейрут [Путівник Бейрутом]. Бейрут, 1919. Арабською мовою.

REFERENCES

- Adham H. (1334h), *Meskûkât-ı Osmâniyye* [Ottoman coins], In 6 vols, Constantinople. (In Ottoman).
- At-Tamīmī R. and Bahjat M. (1979), *Wilāyat Bayrūt* [The Vilayet of Beirut], Vol. 1, Beirut. (In Arabic).
- Galeb I. (1307h), *Takvīm meskûkât-ı Osmâniyye* [Catalog of Ottoman coins], Constantinople. (In Ottoman).
- Kryms'kyy A. Yu. (1972a), *Tvory v p'yaty tomakh*, Vol. 1: Poetychni tvory, opovidannya, Nauk. dumka, Kyiv. (In Ukrainian).
- Kryms'kyy A. Yu. (1972b), *Tvory v p'yaty tomakh*, Vol. 2: Khudozhnya proza, literaturoznavstvo i krytyka, Nauk. dumka, Kyiv. (In Ukrainian).
- Kryms'kyy A. Yu. (1973a), *Tvory v p'yaty tomakh*, Vol. 3: Movoznavstvo, fol'klorystyka, Nauk. dumka, Kyiv. (In Ukrainian).
- Kryms'kyy A. Yu. (1973b), *Tvory v p'yaty tomakh*, Vol. 5, Book 1: Lysty (1890–1917), Nauk. dumka, Kyiv. (In Ukrainian).
- Kryms'kyy A. Yu. (1973c), *Tvory v p'yaty tomakh*, Vol. 5, Book 2: Lysty z Siryi ta Livanu (1896–1898), Nauk. dumka, Kyiv. (In Ukrainian).
- Kryms'kyy A. Yu. (1974), *Tvory v p'yaty tomakh*, Vol. 4: Skhodoznavstvo, Nauk. dumka, Kyiv. (In Ukrainian).
- Raef I. (2018), *Min Bayrūt wa-‘anhā* [From Beirut and about], Beirut. (In Arabic).
- Unsī A. (1919), *Dalīl Bayrūt* [Beirut Guide], Beirut. (In Arabic).

I. Раєф

У пошуках втраченого піастра (нарис)

З 1881-го по 1914 рік Бейрут був адміністративним центром Бейрутського вілаєту Османської імперії, що простягався від Латакії (сучасна північна Сирія) до кордонів Єрусалима. Згідно з історичними даними, у нього була власна монета “піастр”, яка мала назву “бейрутський піастр”. Однак в експертів мало інформації про цю монету і немає жодної османської монети з назвою Бейрута. Єдиним свідком, який назвав цю монету “шюрок”, був А. Кримський. Він прожив у Бейруті близько двох років (1896–1898) і став відомий майже всім жителям міста. У своїх листах до родини в Україні і в одному з його оповідань А. Кримський розповів про складну грошову систему Бейрута та “бейрутський піастр” у 1896 р. Інший свідок, А. Унсї, говорив про те ж через 13 років по тому, що наводить на думку, що ця монета перебувала в грошовому обігу до Першої світової війни.

Ключові слова: А. Кримський, Бейрут, бейрутський піастр, грошова система, Османська імперія